

УДК [338.4:330.88]:336.02(477)

Б. В. Степаненко,аспірантка ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»

ЗЕЛЕНИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ

Статтю присвячено аналізу теоретико-методологічних основ становлення та розвитку зеленого бізнесу в Україні. Розкрито основні економічні проблеми, які буде розв'язано із упровадженням цього напрямку діяльності. Визначено основні шляхи й фінансові можливості розвитку зеленого бізнесу в Україні.

Ключові слова: зелений бізнес, сталий розвиток.

Б. В. Степаненко

**ЗЕЛЕНЬКИЙ БИЗНЕС В УКРАИНЕ:
СТАНОВЛЕНИЕ И ФИНАНСИРОВАНИЕ**

Статья посвящена анализу теоретико-методологических основ становления и развития зеленого бизнеса в Украине. Раскрыты основные экономические проблемы, которые будут решены в результате внедрения данного направления деятельности. Определены основные пути и финансовые возможности развития зеленого бизнеса в Украине.

Ключевые слова: зеленый бизнес, устойчивое развитие.

B. V. Stepanenko

**GREEN BUSINESS IN UKRAINE:
ESTABLISHMENT AND FINANCING**

The article is devoted to the analysis of theoretical and methodological bases of establishment and development of green business in Ukraine. Basic economic problems which would be solved after the implementation of this activity are exposed. Basic directions of green business development in Ukraine are indicated. Financial possibilities of establishment and development of this economic activity are analyzed.

Key words: green business, sustainable development.

Постановка проблеми. Україні притаманний екстенсивний тип економічного зростання, за якого створення доданої вартості відбувається за рахунок нарощення обсягів виробництва, що досягається через збільшення витрат ресурсів та сировини і призводить до їх нераціонального використання, посилюючи навантаження на екологічну систему. Українській економіці властиві також такі риси, як невідповідність між розміщенням природно-ресурсного і соціально-економічного потенціалів, посилення науково-технічної й технологічної відсталості, значна питома вага потенційно небезпечних виробництв у промисловості, поширення природомісткого типу виробництва, високий ступінь зношення основних виробничих фондів на підприємствах. За період економічних перетворень у структурі промислового виробництва України різко зросла частка сировинно- та енергомістких галузей, що негативно впливає на якість навколишнього природного середовища.

З огляду на це сьогодні досить важливим для України є створення таких умов функціонування економіки держави, які б дозволяли знизити рівень шкідливих викидів та обсягів використання невідновних ресурсів, поліпшити екологічну ситуацію в країні, а відтак забезпечити стабільний рівень її економічного зростання. Таким кроком може стати впровадження практики економічного господарювання, спрямованої не лише на отримання прибутку, а й на мінімізацію шкідливого впливу на НПС, використання енерго- і ресурсозберезувальних технологій та формування ринку екологічних товарів і послуг. Ідеться про розвиток *зеленого бізнесу (ЗБ)* – комерційної діяльності, головною метою якої є отримання прибутку

від продажу екологічних товарів та послуг, виробництво і надання яких передбачає застосування методів та технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, а їх використання сприяє створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів як у короткостроковому, так і довгостроковому періоді, а також формуванню екологічної свідомості суспільства [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню чинників сталого соціально-економічного зростання в Україні присвячено чимало праць вітчизняних учених, зокрема Алимova O. I., Бакаєва O. O., Безчасного Л. К., Веклича O. O., Гейця В. М., Данилишина Б. М., Згуровського М. З., Ємченко В. Н., Кваснюка Б. Є., Лібанової Е. М., Мунтяна В. Л., Чухна А. А. У наукових працях зазначених дослідників розкривається необхідність упровадження концепції сталого розвитку як довгострокової стратегії зростання України, а також аналізуються принципи, реалізація яких дозволяє забезпечити сталий виробничий процес на промислових підприємствах. Однак досі залишається невисвітленим питання щодо створення окремого напрямку економічної діяльності, що на комерційній основі сприяв би втіленню в нашій країні концепції сталого розвитку, становленню ринку екологічних товарів і послуг, застосуванню екологічно чистих та енергоефективних технологій і методів виробництва.

Метою статті є вивчення теоретико-методологічних основ становлення й розвитку зеленого бізнесу в Україні. Для досягнення зазначеної мети ми вважаємо за потрібне вирішити такі завдання: виявити необхідність

упровадження цього напрямку економічної діяльності в економіку України, проаналізувати сучасний стан розвитку зеленого бізнесу в нашій країні, визначити основні проблеми його становлення та можливі варіанти розв'язання.

Основні результати дослідження. Розвиток екологічного, або зеленого, бізнесу є стратегічним завданням для України, бо він має беззаперечні переваги та економічну стабільність. До того ж у нашій країні є багато потенційних і доволі необхідних напрямів розвитку, що дають змогу впроваджувати зелений бізнес на пристойному рівні. Економіка, в основу якої покладений інноваційний тип господарювання, дозволяє створити значно більше можливостей для формування досконалих систем виробництва і споживання й забезпечити радикальне поліпшення еколого-демографічної складової економічної безпеки як важливого фактора підтримання сталого розвитку країни [2].

Виділимо ряд проблем, які можна розв'язати завдяки впровадженню нового виду економічної діяльності – зеленого бізнесу. Основними з них є такі:

- 1. Значна енергозалежність України від поставок органічного палива.** З урахуванням умовно-первинної ядерної енергії, рівень енергозалежності нашої країни в останні роки становив 60,7% [3].
- 2. Недосконала система утилізації відходів.** За даними Держкомстату, у 2008 р. в Україні було утворено 2 301,2 тис. т відходів, із яких лише 894,8 тис. т, або 38,9%, пройшло утилізацію. Порівняймо: у 2002 р. було утворено 1 728,8 тис. т відходів, із яких 1 310,8 тис. т, або 75,8%, утилізовано [4].
- 3. Природомісткий тип виробництва,** що призводить до зменшення запасів природних ресурсів та їх неефективного використання.
- 4. Сировинна спрямованість експорту.** Частка матеріал- і енергоємних галузей в українському експорті становить близько 60%, причому 40% усього експорту припадає на продукцію лише однієї галузі – чорної металургії [5].
- 5. Незбалансована структура ВВП, основну частку якого створюють галузі, що є потенційно екологічно небезпечними.** Ідеться про такі галузі, як добувна та переробна промисловість, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки і ядерних матеріалів, хімічне та металургійне виробництво. Вони відіграють ключову роль у створенні ВВП України, але одночасно завдають найбільшої шкоди її екологічній безпеці.
- 6. Високий ступінь зношення основних засобів виробництва.** На початку XXI ст. зношення основних засобів на більшості вітчизняних підприємств досягло критичного рівня [6]. За даними Державного комітету статистики, цей показник у промисловості становить 58,3% загальної вартості основних фондів; на металургійних та металообробних підприємствах – 68,8%, на підприємствах із видобування неенергетичних матеріалів – 67,6%, на підприємствах хімічної і нафтохімічної промисловості – 64,1% [4].
- 7. Низький рівень екологічної безпеки.** Якщо порівнювати стан навколишнього середовища України та інших країн світу, то стає очевидною необхідність покращення екологічної ситуації в нашій державі. Наприклад, у 2010 р. за індексом стану навколишнього середовища (*EPI Index*) Україна займає 87-е місце (з показником 58,2) серед 163 представлених у дослідженні країн [7]. За індексом сталого розвитку, роз-

рахованим Інститутом прикладного системного аналізу НАНУ, Україна у 2006 р. посідала 88-е місце ($Icp = 0,508$) з-поміж 146 країн світу [8]. Індекс нерівномірності розподілу соціальних і матеріальних благ (*GINI Index*) для України у 2009 р. становив лише 28,2 [9]. Таке низьке значення показників говорить про те, що Україна нерационально використовує свої природні ресурси, має значно вищі за середньосвітові норми показники витрат електроенергії та забруднення навколишнього середовища.

З огляду на це ми впевнені, що впровадження зеленого бізнесу в Україні сприятиме вирішенню багатьох еколого-економічних проблем, що нині стримують економічне зростання в країні. Становлення цього напрямку діяльності може принести ряд економічних вигод, як-от: створення нових робочих місць; збільшення надходжень до бюджету за рахунок зростання кількості підприємств та обсягів виробництва; вихід на нові світові ринки збуту, де ще не сформувалися конкурентні відносини, тощо. До того ж впровадження зеленого бізнесу сприятиме надходженню іноземного капіталу у вітчизняну економіку. Адже, ратифікувавши Кіотський протокол, Україна стала учасником ринку вуглецевих товарів, де основним товаром є квоти на створення CO₂. Нині надлишок вітчизняної квоти на викиди становить трохи більше ніж 500 млн. тонн. За умови їх продажу Україна щорічно може залучити близько \$500 млн. у середньосвітових цінах на CO₂.

Слід зазначити, що перші підприємства ЗБ в Україні були створені ще в радянську добу. Наприклад, на кінець 1980 року на території нашої країни діяло близько 49 малих гідроелектростанцій, а окремі будівлі були оснащені технологіями, що перетворювали відходи в енергоресурси [10]. Однак після здобуття незалежності в Україні цей напрям діяльності цілковито атрофувався. Лише після 1996 р. було здійснено перші спроби відновлення технологічних досягнень тих часів. Більш активне вкладення вітчизняного капіталу в ЗБ почалося після впровадження на законодавчому рівні «зеленого тарифу» – спеціального тарифу, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – вироблена лише малими гідроелектростанціями) [11]. Ухвалення цього закону дало імпульс розвитку нових напрямів зеленого бізнесу в Україні – в переважній більшості тих, що пов'язані з виробництвом електроенергії із відновлюваних джерел. Нині в нашій країні найбільш розвинутими є такі напрями зеленого бізнесу:

- виробництво біопалива;
- виробництво сонячних панелей;
- виробництво паливних гранул із відходів (пеллет);
- виробництво електроенергії на міні-ТЕС;
- вітрова енергетика.

Зауважимо, що в Україні активно розвиваються ті напрями зеленого бізнесу, що мають розроблені й затверджені на законодавчому рівні нормативно-правові засади діяльності. Досить активно розвиваються також напрями ЗБ, орієнтовані на експорт (виробництво пеллет). Інші сфери зеленого бізнесу перебувають на етапі заснування через брак фінансових ресурсів, відсутність нормативно-правового підґрунтя та неефективність державної екологічної політики.

Успішне вирішення завдань державної екологічної політики безпосередньо залежить від ефективності

мобілізації фінансових ресурсів на природоохоронні цілі, дієвості існуючих форм і методів організації фінансів природокористування. В Україні використовується чимало фінансових інструментів екологічного регулювання, до яких відносяться різноманітні екологічні податки, збори за природокористування й забруднення навколишнього середовища та ін., але у своїй переважній більшості вони є неефективними і виконують більшою мірою фіскальну функцію, ніж природоохоронну [12].

Саме тому вже сьогодні слід вживати заходів, які б забезпечили більшу стабільність функціонування бізнесу в нових умовах. Адже впровадження суперечливих заходів екологічної політики або їх відсутність стримують інвесторів, які не можуть передбачити майбутніх дій уряду в цьому напрямі. А це, своєю чергою, відбивається на створенні вартості продукції, що внаслідок введення додаткових екологічних податків і заходів дорожчає, хоч і стає більш екологічно чистою та ефективною у використанні. Динаміка надходження коштів на здійснення заходів із охорони навколишнього середовища див. на рис. 1.

З рис. 1 видно, що надходження до Зведеного бюджету всіх рівнів щорічно зростають. У 2009 р. вони становили 1 634 млн. грн., що у 13 разів перевищує цей показник 2000 р. Наведені дані свідчать про зростання екологічного навантаження на довкілля та економічного навантаження на споживачів, а підприємствам замість застосування екологічно сприятливих методів і технологій виробництва простіше сплачувати податки та збори. Однак зважаючи на те, що природні ресурси, які використовуються у виробництві, мають переважно вичерпний характер, підприємці вживають ряд заходів, що поступово знижують використання цих видів ресурсів, та інвестують кошти у заходи, покликані підвищити раціональність використання природних ресурсів (див. рис. 2).

З рис. 2 видно, що витрати підприємств на заходи з охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів щорічно зростають, але цей ріст залишається незначним і становить приблизно 17% на рік. Таке фінансування дозволяє здійснити лише найнеобхідніші заходи й не спрямоване на формування зеленого бізнесу. Якщо проаналізувати напрями вкладення коштів, то буде видно, що більша їх частина використовується на покриття поточних витрат (основну частку з яких займають фіскальні відрахування), менша – йде на впровадження нових технологій і методів виробництва (капітальні витрати). За таких умов для розвитку зеленого бізнесу в Україні потрібно розробити спеціальну систему заходів та віднайти відповідні джерела фінансування, позаяк за рахунок самофінансування цей напрям діяльності буде запроваджуватися в нашій країні досить тривалий час. Відтак ми втратимо можливість отримання економічних вигід на світовому ринку екологічних товарів та послуг.

Важливим джерелом коштів для становлення зеленого бізнесу в Україні може стати державне фінансування. Частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок державного бюджету в розрізі напрямів фінансування показана на рис. 3.

Як бачимо з рис. 3, частка державних витрат на заходи з охорони довкілля має хвилеподібний характер і тенденцію до зростання. Це обумовлено насамперед

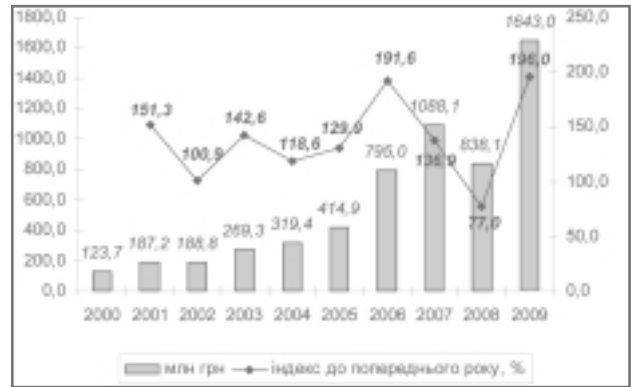

Рис. 1. Динаміка надходження коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів Зведеного бюджету за 2000–2009 рр., млн. грн.

Джерело: Дані Державного казначейства за відповідні роки

Рис. 2. Динаміка загальних витрат підприємств, установ і організацій України на фінансування заходів з охорони й раціонального використання природних ресурсів за 2000–2009 рр., млн. грн.

Джерело: Дані Держкомстату за відповідні роки

Рис. 3. Динаміка частки витрат на охорону НПС за рахунок коштів Держбюджету у 2000–2009 рр., %

Джерело: Дані Держкомстату за відповідні роки

тим, що в Україні побільшало екологічних катастроф, подолання яких потребує чималих коштів. Слід зазначити, що грошей, які виділяються з державного бюджету, не вистачає зазвичай навіть на ліквідацію всіх наслідків стихійних лих, що стаються в Україні. Тому виділення коштів із державного бюджету на становлення та розвиток зеленого бізнесу є досить складним завданням.

Отже, можна дійти висновку, що забезпечення становлення зеленого бізнесу в Україні як за рахунок самофінансування, так і державним коштом, є малоімовірним. Саме тому є велика необхідність залучення іноземного капіталу на розвиток зеленого бізнесу в нашій країні. Нині потенційними інвесторами в цей напрям можна вважати міжнародні організації, що вже активно вкладають кошти в розвиток ЗБ в Україні (див. рис. 4).

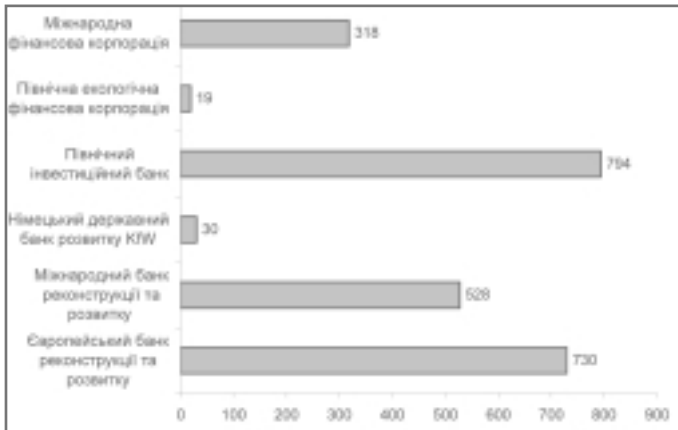

Рис 4. Іноземні інвестиції в розвиток зеленого бізнесу в Україні у розрізі інвесторів, млн. євро
Джерело: [13, с. 42-43]

З рис. 4 видно, що загальний внесок іноземних інвесторів у розвиток зеленого бізнесу в Україні становить 2 419 млн. грн. Вкладення таких значних фінансових ресурсів у вітчизняний ЗБ свідчить про те, що цей інвестиційний напрям є привабливим для інвесторів і має достатню норму прибутку.

Існують й інші шляхи залучення іноземного капіталу в зелений бізнес. Ідеться, наприклад, про залучення фінансових ресурсів шляхом продажу квот на міжнародному ринку вуглецевих товарів. За підрахунками експертів, загальна сума залучених інвестицій від продажу Україною двоокису вуглецю може варіюватися від 0,45 млрд. євро до 15 млрд. євро залежно від вартості та обсягів продажу цього товару (див. табл.). Наприклад, у 2004 р. надлишок вітчизняної квоти стосовно двоокису вуглецю становив 500 млн. тонн. Тож у випадку його продажу на міжнародному ринку вуглецю Україна могла б отримати від 0,45 млрд. євро до 4,5 млрд. євро.

Отже, за умови браку коштів на становлення та розвиток зеленого бізнесу Україна має можливість залучити іноземний капітал. Для цього необхідно спочатку створити ефективне законодавчо-правове поле, що дало б інвесторам упевненість у поверненні вкладених ресурсів із певною нормою прибутковості.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що впровадження зеленого бізнесу в Україні є інноваційним, прибутковим та перспективним напрямом економічної діяльності. Але його розвиток стримує відсутність фінансування. Саме тому постає завдання пошуку ресурсів для впровадження вітчизняного зеленого бізнесу. Нині залучення грошових ресурсів у становлення цього виду діяльності можливе лише в разі створення відповідного фінансово-правового підґрунтя на рівні держави, що формуватиме відповідний інтерес у вітчизняного та іноземного інвестора. Для того щоб розвиток зеленого бізнесу в Україні мав позитивний ефект, необхідно розробити поетапну програму його впровадження та сформувати оптимальну залежність трьох елементів: держава – зелений бізнес – інновації.

Література

1. Степаненко Б. В. Особливості та проблеми методології визначення поняття «зелений бізнес» / Богдана Степаненко // Економіка та прогнозування. – 2010. – № 3.
2. Караєва Н. В. Комплексна оцінка ефективності механізмів екологічного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку території: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Н. В. Караєва. – Суми, 2005. – 19 с.
3. Енергетична стратегія України до 2030 р. / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 145-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
4. Статистична інформація / Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/
5. Куревіна І. Формування основних засад сталого розвитку України / І. Куревіна // УКРАЇНА: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 : монографія ; за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2006. – С. 274-283.
6. Концепція державної програми розвитку лізингу на період до 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leasing.org.ua/files/1.doc>
7. Індекс стану навколишнього середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epi.yale.edu/>
8. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19.
9. Income Equality: Gini Index / World Resources Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://earthtrends.wri.org>
10. Бодяко В. «Зелений» бізнес в Україні: реалії та перспективи / Владимир Бодяко // Інвестгазета. – 2010. – № 7. – С. 29.
11. Закон України № 601-17 від 25.09.2008 «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Веклич О. О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні / О. О. Веклич // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 20-34.
13. Мошенец Е. Энергия капитала / Е. Мошенец // Інвестгазета. – 2010. – № 7. – С. 42-44.
14. Рожен О. Як заробити мільярд на екологічних квотах / О. Рожен // Дзеркало тижня. – 2007. – № 19. – С. 15.

Стаття надійшла до редакції 13 жовтня 2010 року

Таблиця

Потенціальна ринкова вартість тонни надлишкового обсягу вітчизняної квоти еквіваленту двоокису вуглецю (одиниць встановленої кількості, або ОВК) згідно із Кіотським протоколом, млрд. євро

Ціна	Обсяги ОВК		
	малі (0,45 млрд. т)	середні (1 млрд. т)	великі (1,5 млрд. т)
Низька (1 євро)	0,45	1	1,5
Середня (5 євро)	2,25	5	7,5
Висока (10 євро)	4,5	10	15

Джерело: [14]